

Twee werelden, twee werkelijkheden

Begin februari publiceerde OCW een reportage van Margalith Kleijwegt onder de titel Twee Werelden, Twee Werkelijkheden:¹ hoe gevoelige maatschappelijke kwesties de klas binnen komen en hoe docenten daar mee omgaan. De aanleiding tot het journalistieke project werd gevormd door de terroristische aanslagen in Parijs (januari 2015) en de zorg bij de Nederlandse overheid dat scholieren en studenten van niet-Westerse herkomst zich afsluiten in hun eigen wereld, en dat ze zouden radicaliseren en zich bij islamitische terreurbewegingen zouden aansluiten. Aan de onderwijsinstellingen wordt een rol toegedacht om moslimleerlingen door vormende interventies op het rechte pad te houden en de overheid in kennis te stellen als iemand te ver van dat pad afdwaalt.

Maar hoe betrouwbaar zijn de waarnemingen en interpretaties van Kleijwegt? De uitspraken van docenten en schoolmanagers worden door de journalist als onomstotelijke waarheden en onaanvechtbare stellingnames gepresenteerd. Zij registreert hun uitspraken klakkeloos, zonder de moeite te nemen kritisch dóór te vragen. Bovendien blijft bij lezing van haar teksten volstrekt onduidelijk waar de grens ligt tussen haar journalistieke registratie enerzijds en haar persoonlijke commentaren en ontboezemingen anderzijds.

Zo rapporteert Kleijwegt, in het hoofdstuk *Intolerant Gedrag*, dat antisemitisme [van allochtone leerlingen] op sommige scholen een chronisch probleem is en dat leerlingen deze anti-joodse gevoelens misschien wel van thuis meekrijgen (p.35). Sommige leerlingen nemen scheldwoorden zoals kankerjood in de mond en verklaren dat Hitler er goed aan deed ernaar te streven alle joden te vernietigen (p.31). Tegelijkertijd rapporteert Kleijwegt (p.35) dat de antisemitische uitlatingen zich vaker voordoen als de spanningen in het Midden-Oosten oplopen, maar ze neemt niet de moeite de hypothese te opperen dat dergelijke uitlatingen veeleer in een anti-zionistische en pro-Palestijnse (dus anti-Israëlische) en niet in een racistische context geïnterpreteerd moeten worden. Had ze de lezer niet moeten waarschuwen dat haar eigen bril wellicht gekleurd is door haar joodse familieachtergrond?²

Eén van de thema's van de reportage is dat vele moslimleerlingen voor een orthodoxe geloofsbeleving en een kuise levenswandel kiezen. Zo vragen leerlingen van een school om een stilte- of gebedsruimte (pp. 14, 23). Maar de afdelingsleider legde uit dat er vanwege het openbare karakter en de neutraliteit van de school geen plek was voor een aparte gebedsruimte. Waarom gebruikt Kleijwegt hier het werkwoord 'uitleggen'? Daarmee impliceert zij dat de afdelingsleider volgens haar gelijk heeft. Als ze zich onpartijdig had willen opstellen, had ze moeten schrijven: hij stelde dat ... Nog zo'n kwestie van manipulatief woordgebruik: op blz. 25 heeft Kleijwegt het over jongeren die 'flirten met' een orthodox-islamitisch gedachtegoed. Die denigrerende houding klinkt ook door op pp. 30-31: Kleijwegt laat docenten van een Haagse scholengemeenschap aan het woord, maar door haar taalkundige vormgeving laat zij merken dat ze 100% met hen instemt.

In de reportage worden moslimleerlingen en -studenten telkens weer in een kwaad daadlicht gesteld:

- Ze koesteren de euvelde mening dat de basiswaarden van de rechtsstaat (respectering van de vrijheid van meningsuiting) moeten wijken voor het gebod dat je medeburgers moet respecteren (p.9); ze menen dus dat het bespotten van de islam verboden moet worden (p.11) en dat het begrijpelijk is dat een moslim agressief wordt als zijn geloof belachelijk wordt gemaakt (p.9).
- Allochtone jongeren hebben het gevoel dat ze worden achtergesteld en gediscrimineerd (p.13), maar volgens de auteur is het nog maar de vraag of dat gevoel terecht is (pp. 30, 33). Er is een groeiende groep jongeren die zich hier niet thuis voelen, die allerlei problemen hebben en die zich vaak op sleeptouw laten nemen door sociale media (p.13). Allochtone jongeren hebben geen begrip en empa-

¹ <https://www.rijksoverheid.nl/ministeries/ministerie-van-onderwijs-cultuur-en-wetenschap/documenten/rapporten/2016/02/01/twee-werelden-twee-werkelijkheden-een-verslag-over-gevoelige-maatschappelijke-kwesties-in-de-school> (1/2/2016)

² Freelance journaliste Margalith Kleijwegt (*1951) werkte voorheen bij het linkse weekblad Vrij Nederland en publiceert tegenwoordig onder meer in *De Groene*, waar op 27/1/2016 ook een voorpublicatie van haar reportage verscheen (<https://www.groene.nl/artikel/dat-klopt-niet-juf-het-staat-niet-in-de-koran>). Haar moeder, Netty Rosenfeld (*1921), is geboren in een joods middenstandsgezin in Amsterdam. In 1943 kwam Margaliths grootvader-van-moeders-kant in nazikamp Sobibor om het leven (haar grootmoeder was al lang vóór de Tweede Wereldoorlog overleden). Ze heeft de familienaam van haar stiefvader (Arie Kleijwegt) aangenomen. Hij was, evenals Netty Rosenfeld, werkzaam in de Hilversumse radio- en tv-wereld.

thie voor de angst van autochtonen in de toekomst wellicht getalsmatig te worden overvleugeld door allochtonen (p.13).

- Moslimjongeren kunnen niet kritisch nadenken en zij zetten vraagtekens bij de stelling dat de Parijse aanslagen door moslims zijn gepleegd, en zelfs bij de stelling dat die aanslagen überhaupt hebben plaatsgehad: gelovige moslims doen zulke dingen niet (p.11).

Wat doet deze denigrerende toonzetting met de lezers van Kleijwegts reportage? Om deze vraag te beantwoorden, kunnen we te rade gaan bij een recent artikel van Hester IJsseling (8/2/2016), dat aansluit bij een eerder artikel over de opvoedingstheorie van Gert Biesta (7/9/2015).³ Zij stelt dat leraren niet alleen een *socialiserende taak* hebben (gericht op aanpassing van kinderen aan de eisen der volwassenheid en aanpassing van allochtone kinderen aan de cultuur van het gastland). Want naast socialisatie hebben leraren ook tot taak de *subjectificatie* van leerlingen te bevorderen, waarin ze leren hoe zelf op zoek te gaan naar de waarheid, hoe eigen keuzes te maken en hoe daarvan verantwoording af te leggen. IJsseling meent dat in de reportage van Kleijwegt te veel nadruk wordt gelegd op de socialisatietask van leraren jegens moslimleerlingen en te weinig op hun subjectificatietask jegens deze leerlingen.

Ik ben het met Hester IJsseling eens. Niet alleen Kleijwegts informanten, maar ook de eigen teksten van de journalist ademen de idee dat de moslimleerlingen bovenal met krachtige hand gesocialiseerd en geassimileerd moeten worden, tot trouwe en bruikbare burgers van de Nederlandse samenleving, en dat hun eigenheid-als-subject niet gerespecteerd en opgekweekt hoeft te worden: noch hun vermeende waarheden, noch hun gevoelens, noch hun idealen. Door de denigrerende toonzetting wordt de opvatting gepousseerd dat hun eigenheid-als-subject minderwaardig is zolang hun Nederlandse burgerschapsvorming nog niet voltooid is.

Is er soms iets mis met de probleemstelling en met de onderzoeksopzet van dit journalistieke project?

Op pp. 11-13 worden de vragen omschreven die Kleijwegt heeft trachten te beantwoorden:

- a) Hoe gaan leraren/docenten om met hun opdracht radicalisering bij hun leerlingen/studenten te voorkomen, te signaleren, tegen te gaan en zo nodig aan de autoriteiten te melden? Dat lijkt de centrale probleemstelling van het project te zijn. Uit de context blijkt dat hierbij vooral islamitische radicalisering en islamitisch fundamentalisme en extremisme bedoeld wordt, maar in conceptueel opzicht wordt dat onvoldoende gedefinieerd en uitgewerkt.
- b) Hoe gaan leerlingen/studenten met maatschappelijk gevoelige kwesties om? Het wordt niet geheel duidelijk wat daarmee bedoeld wordt, maar het lijkt te gaan om actuele, controversiële onderwerpen die emoties oproepen bij leerlingen/studenten van islamitische origine: percepties en emoties die tot radicalisering kunnen leiden. Dus: hoe gaan leerlingen/studenten van islamitische origine (dan wel bekeerlingen) met die kwesties om?
- c) Hoe maken leraren/docenten die kwesties (en de bijbehorende percepties en emoties) bespreekbaar in de klas in het kader van hun opdracht op het gebied van de burgerschapsvorming? Kleijwegt gaat niet op de vraag in hoeverre burgerschapsvorming een optimale invalshoek biedt om die kwesties bespreekbaar te maken. Verder is het onduidelijk of Kleijwegt tevens heeft willen onderzoeken: d) hoe leraren/docenten met die kwesties omgaan, dus welk standpunt zij persoonlijk tegenover deze kwesties innemen en in hoeverre ze deze stellingname in hun gespreksvoering hebben laten doorklinken. Maar Kleijwegt is er in elk geval niet in geslaagd de kwaliteit van hun interventies met kritische distantie te bezien.

Wat haar onderzoeksopzet betreft, heeft Kleijwegt enige aanvechtbare keuzes gemaakt.

- Ze heeft niet geïnventariseerd en verantwoord welke maatschappelijk gevoelige kwesties onder de loep moesten worden genomen.
- Om de vragen a, b en c te beantwoorden, heeft ze een rondgang gemaakt langs leraren/docenten en directeuren, waarbij de moslimleerlingen en -studenten zelf nauwelijks aan het woord zijn gekomen. De antwoorden op vraag b zijn dus niet rechtstreeks uit hun mond opgetekend. Ze werpt niet de vraag op in hoeverre leraren/docenten en directeuren in dezen als betrouwbare informanten mogen worden beschouwd.
- Kleijwegt heeft ervoor gekozen tevens te onderzoeken hoe autochtone leerlingen/studenten met maatschappelijk gevoelige onderwerpen omgaan (en met andere onderwerpen die hen bezighouden), maar het blijft onduidelijk welke functie dat heeft voor haar project.

³ <http://hesterij.blogspot.nl/2016/02/persoonsvorming-socialisering-en-de.html> (8/2/2016)
<http://hesterij.blogspot.nl/2015/09/persoonsvorming-of-subjectificatie-een.html> (7/9/2015)

Al met al is de reportage een warrig project geworden dat te weinig journalistieke distantie in acht neemt, een analytische blik ontbeert en allochtone medeburgers van islamitische origine neerbuigend bejegt.⁴ Ik vind het niet erg dat de reportage in het weekblad *De Groene* gepubliceerd is.⁵ Ik vind het zelfs aanvaardbaar dat het project gesubsidieerd is door het Ministerie. Maar ik vind het beschamend dat een product van zo bedroevende kwaliteit *in rapportvorm*, met een dankbaar voorwoord van de minister, *door het Ministerie van Onderwijs* is uitgegeven.

Wes Holleman
weblog onderwijs 1-3-2016
<http://www.onderwijsethiek.nl>

---

⁴ De toonzetting van de reportage doet me denken aan de xenofobe partijdiscussies binnen de PvdA in 2009: zullen we de volksvreemde gedragingen van die moslims verbieden, of zullen we ze alleen aan de kaak stellen of moeten we ze domweg tolereren? Zie: <http://www.onderwijsethiek.nl/onderwijs/normeren-confronteren-tolereren> (25/1/2009).

⁵ Zie voetnoot 2.